

FAHRİ CELÂL GÖKTULGA'NIN "TRAMVAY SEFASI" HİKÂYESİNDE SÖZ VARLIĞI¹

Murat ŞİMŞEK²

ÖZ

Dil iletişimin temelini oluşturur, söz varlığı da dilin en önemli unsurlarından biridir. Bireyin kendine ve evrene bakış açısı ile yakından ilgilidir. Öyle ki söz varlığı toplumların yaşama şeklinin ve düşünce yapısının hem sonucudur hem de bunlara yön verir. Edebî eserler her ne kadar müellifinin hayat felsefesini ve kelime dağarcığını yansıtırsa da temelde yazıldığı dilin ve toplumun bir ürünüdür. Toplumun felsefesini, hayat tarzını, maddi ve manevi varlığını yansıtır. Bu çalışmada muhteva analizi yöntemi kullanılarak Fahri Celâl Göktulga'nın *Tramvay Sefası* hikâyesinin söz varlığı incelenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde hikâyenin kelimeleri listelenmiş ve kullanım sıklıkları bulunmuş. Ardından kelimeler isimler, fiiller ve görevli kelimeler olarak üçe ayrılmış ve kullanım sıklıkları irdelenmiştir. Daha sonra Türkçenin temel söz varlığını oluşturan deyimler, ikilemeler, kalıp sözlere yer verilmiştir. Sonraki bölümde hikâyede geçen ancak günümüz

Anahtar Kelimeler:

Fahri Celâl, Söz Varlığı, Yabancı Dil Olarak Türkçe, Otantik Okuma Metinleri, Metin Sadeleştirme

Geliş/Received:

15 Kasım/November 2021

Kabul/Accepted:

20 Aralık/December 2021

Yayın/Published:

27 Aralık/December 2021

¹ Şimşek, Murat, Fahri Celal Göktulga'nın Tramvay Sefası Hikayesinde Söz Varlığı, Edebiyat Bilimleri Dergisi, Kış, 2022, Sayı: 1

² Murat ŞİMŞEK, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Dil Olarak Türkçe Eğitimi Doktora Programı Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Dil Merkezi Yabancı Dil Olarak Türkçe Uzman Öğreticisi, Orcid:0000-0002-2019-7248

yazılı ve sözlü dilinde kullanımdan düşmüş kelimeler belirlenmiş ve kullanımdan düşme sebepleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fahri Celâl, Söz Varlığı, Yabancı Dil Olarak Türkçe, Otantik Okuma Metinleri, Metin Sadeleştirme

VOCABULARY IN FAHRİ CELÂL GÖKTULGA'S TRAMVAY

SEFASI

ABSTRACT

Language is the basis of communication and vocabulary is one of the most important elements of language. It is closely related to the individual's view of himself and the universe. Vocabulary is not only the result of the way societies live and the way they think but it also shapes them. Even though literary works reflect the world view and vocabulary of the authors, they are basically products of the language and society they are written in. They reflect the philosophy of societies, their world views and material and moral possessions. This study examines the vocabulary of Fahri Celal Göktulga's Tramvay Sefası (The Joy of Tram Ride) through document analysis that is among the qualitative research methods. The data obtained as a result of the study were analyzed through descriptive analysis. In the first part of the study, the words of the story were listed and their frequencies were detected. After that the words were classified into three groups as nouns, verbs and functionary words and their usage patterns were examined. Then, the idioms, dilemmas, and stereotypes that make up the core vocabulary of Turkish are presented. At the end of the study, 408 different words were identified in the story. Total number of these words is 768. The fact that many words are used only once in the story is significant as it indicates the extent of author's vocabulary.

Keywords: Fahri Celâl, Vocabulary, Turkish as A Foreign Language, Authentic Reading Texts, Text Simplification

Giriş

İletişimi sağlayan en önemli araç olan dil, bireyin duygu ve düşünceleri, algılama ve yansıtma biçimini şekillendirmektedir. Dilin önemli unsurlarından olan söz varlığı da kuşkusuz bireyin kendine ve evrene bakış açısına yön verir. Dolayısıyla bir dilin söz varlığı hem tek tek bireyleri hem de tüm toplumu ilgilendiren bir yapıdır ve sürekli değişim halindedir.

"Söz varlığı denince, yalnızca, o dilin kelimelerini değil, deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli

anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlıyoruz." (Aksan, 2018: 13). Söz varlığı terimi ilk kez Doğan Aksan tarafından, Almanca "Wortbestand" teriminden çevrilerek kullanılmıştır. Kendisinin de belirttiği üzere bu terimin "kelime hazinesi, kelime dağarcığı, sözcük dağarı, sözcük gömüsü, vokabüler" gibi karşılıkları bulunmaktadır (Aksan, a.y.).

Korkmaz ise söz varlığı yerine "kelime hazinesi" terimini tercih etmektedir. "Kelime hazinesi (Alm. Wortshatz; Fr. Vocabulaire; İng. Vocabulary): Bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamıdır." (Korkmaz, 1992, 100).

Söz varlığı sadece dildeki seslerin simgeleri değil, aynı zamanda o dili konuşan topluma ait kavramları, kültürü, dünya görüşünü, manevi değerleri yansıtan bir hazinedir. Bu noktadan hareketle bir dilin korunması ve geliştirilmesi çalışmalarında söz varlığının tespiti ve kayıt altına alınması büyük bir önem taşımaktadır. Söz varlığının tespitinde edebî eserler büyük bir önem taşımaktadır. Edebî eserler yazarın kendi dünya görüşünü yansıtmakla beraber toplumun özünü de ortaya koymaktadır. Zira edebî dil, konuşma ve yazı dilinin oluşumunun ardından kültür alanında daha fazla tecrübe edilen, bir yandan itibari ve uçucu, bir yandan ise hayatın gerçek yanına yer veren ancak estetik değerler de taşıyan bir ifade şeklidir (Önal, 2008: 25). Şüphesiz edebî dili oluşturan da o dilin söz varlığıdır. Bu sebeple edebî eserlerin söz varlığının tespiti önemlidir.

Yöntem

Bu çalışma bir "muhteva analizi" çalışmasıdır. Muhteva analizi, bir veya bir dizi metinde yer alan belli kelimelerin/kavramların varlığını, kullanım sıklığını ve aralarındaki ilişkileri belirlemek için kullanılan bir araştırma metodudur. (Acun, 2005: 27)

İncelemenin ilk bölümünde hikâyenin kelimeleri listelenmiş ve kullanım sıklığı bulunmuştur. Kullanım sıklığının bir diğer ismi "frekans"tır. Frekans, bir veri setinde her bir puanın ortaya çıkma sayısı olarak tanımlanır. Kısaca değişkenin herhangi bir değerinin tekrar sayısıdır. (Köklü, 2002: 51)

Kelimeler tür bakımından isimler, fiiller ve görevli kelimeler olarak üçe ayrılmıştır. "Edat, bağlaç, zamir, zarf ve ünlemler" görevli kelimeler başlığı altında toplanmıştır. Hemen ardından Türkçenin temel söz varlığını

oluşturan deyimler, ikilemeler, kalıp sözler (ilişki sözleri) ve alıntı kelimelere yer verilmiştir.

"Kullanımdan düşmüş kelimeler" başlığı altında günümüzde sözlü ve yazılı dilin dışında kalan sözcükler listelenmiştir.

Çalışmanın inceleme bölümünde betimsel istatistik yöntemi kullanılmıştır. Betimsel istatistik nicel verilerin toplanmasından başlayarak, betimlenmesi ve sunulması süreçlerini içerir. Bir örneklem üzerinde ya da ulaşılabilen bir evrende gözlem yaparak elde edilen verilerin çeşitli özellikleri betimsel istatistik yöntemi ile saptanabilir (Büyüköztürk, Çokluk Bokeoğlu, Köklü; 2009: 4).

Araştırmanın sonuç bölümünde ise saptanan özellikler anlam çıkarıcı istatistik yöntemiyle açıklanmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Tramvay Sefası Hikâyesinde Söz Varlığı

Asıl adı Mehmet Fahri Celâl olan Fahri Celâl Göktulga, 20 Mayıs 1895'te altı çocuklu Ahmet Celalettin Bey ile Lamia Hanım çiftinin beşinci çocuğu olarak Eminönü İshakpaşa Mahallesi'nde doğmuştur. Yerebatan'da bulunan Darüledep ve Mercan İdadisi'ni bitirdikten sonra Tıbbiye-i Mülkiye'i Şahane'ye girmiş ve 1918'de Fuzulî'nin mizacı üzerine hazırladığı *Fuzulî'nin Temperamenti* adını taşıyan teziyle Toptaşı Bimarhanesi'nden akıl ve sinir hastalıkları uzmanı olarak mezun olmuştur. 1935 yılına kadar çeşitli hastanelerde görev alan Fahri Celâl, aynı yıl Paris'e nöropsikiyatri alanında öğrenim görmek amacıyla gönderilmiştir. Yurda döndüğünde daha sonra başhekim olacağı Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları hastanesinde görevine başlamıştır.

İlk hikâyesi "Salgın"ı 1915 yılında kaleme alan Fahri Celâl, ilk kitabı *Talâk-ı Selâse'*yi F. Celalettin imzasıyla 1923 yılında yayımlamış ve edebiyat dünyasına hızlı bir giriş yapmıştır. Hem teknik hem de içerik bakımından Ömer Seyfettin'den etkilenen Fahri Celâl, Türk hikâyeciliğinin önemli isimlerindedir ve eserleriyle Türkçenin söz varlığına önemli katkılar sunmuştur. Eserlerinde zengin söz dağarcığı dikkat çeken yazar, hikâyelerinde hem yazı hem de konuşma diline ait sözcükleri kullanmaktadır. En önemli kaygılarından biri yerliliktir. Eserlerinde İstanbul Türkçesi önemli bir yer tutmaktadır, aynı şekilde hikâyelerin

neredeysse hepsi İstanbul'da geçmektedir. Bu nedenle Fahri Celal için "İstanbul Hikayecisi" denilebilir.

Bu anlamda yazarın eserleri söz varlığı açısından araştırılmaya değerdir. Araştırmamızın zeminini oluşturan *Tramvay Sefası*'nda Fahri Celâl'in gözünden İstanbul manzarası, insanları ve günlük hayat anlatılmaktadır.

Farklı ve Toplam Kelime Sayıları

Söz varlığı, diller arasında nitelik ve nicelik bakımından farklılık gösterdiği gibi aynı dili konuşan bireyler arasında da farklılık gösterir. Yazarın dili kullanma yetkinliği onun kelime dağarcığının zenginliğine bağlıdır. Bu sebeple söz varlığının zenginliği yazarın eserlerine de sirayet etmektedir. Her ne kadar eserin uzunluğu ya da kısalığı kullanılan kelimelerin farklılığında ya da tekrar oranlarında değişikliğe sebep olsa da yazarın söz varlığı konusunda araştırmamıza ışık tutmaktadır. *Tramvay Sefası* hikâyesinde kullanılan farklı ve toplam kelime sayıları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Farklı ve Toplam Kelime Sayıları

Tramvay Sefası	Sayısal Değer
Toplam Kelime Sayısı	768
Farklı Kelime Sayısı	408

Tablo 1'de görüldüğü üzere Fahri Celâl'in *Tramvay Sefası* hikâyesinde 408 farklı kelime bulunmaktadır. Bu kelimelerin toplam sıklığı ise 768'dir. Hikâyede geçen kelimelerin arasında en sık kullanılan 20 kelime ve kullanım sıklıkları Tablo 2'de yer almaktadır:

Tablo 2: En Sık Kullanılan 20 Kelime ve Kullanım Sıklıkları

	Kelime	Sıklık		Kelime	Sıklık
1.	bir	30	11.	git-	7
2.	da/ de	23	12.	polis	7
3.	ne	13	13.	hâl	6
4.	yer	12	14.	ama	5
5.	o	11	15.	biraz	5
6.	kendi	10	16.	biz	5
7.	ol-	10	17.	değil	5

	Kelime	Sıklık		Kelime	Sıklık
8.	bil-	8	18.	geç-	5
9.	gibi	8	19.	iste-	5
10.	dur-	7	20	yan	4

Tablo 2 incelendiğinde en çok kullanılan kelimenin "bir kelimesi olduğu görülmektedir. Kelime birden fazla görevde kullanılabildiğinden Türkçe 'de sıklığı en fazla olan kelimelerdendir. *Tramvay Sefası*'nda "bir" kelimesi 17 defa belirsiz sıfat, 8 defa sayı sıfatı ve 5 defa da belirsiz zamir olarak kullanılmıştır. Benzer şekilde yine en çok kullanılan kelimeler arasında yer alan "o" da 7 defa kişi zamiri olarak kullanılırken 4 defa işaret sıfatı olarak kullanılmıştır.

Kelime Türleri

Türkçe kelime türlerinin tanımı ve tasnifiyle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Kelimeler temelde isimler ve fiiller olmak üzere iki temel yapıya ayrılırlar. Topaloğlu'na göre (1989: 94), kelimelerin tasnifi; nitelikleri, biçimleri ve görevleri temel alınarak yapılmalıdır. Ergin ise (1999: 216) tasnifi anlam veya görevlerine göre yaparak; isimler, fiiller ve edatlar olmak üzere üçe ayırmaktadır. Genel dil bilgisi kitaplarında kelimeler; isimler, fiiller, sıfatlar, zarflar, zamirler, edatlar, bağlaçlar, ünlemler olarak sınıflandırılmaktadır.

Araştırmamızda kelimeler tür bakımından isimler, fiiller ve görevli kelimeler olarak üçe ayrılmıştır. Edat, bağlaç, zamir, zarf ve ünlemler görevli kelimeler başlığı altında toplanmıştır. Böylece kavram karmaşasından sakınmak ve ayrıntılı bir inceleme yapabilmek amaçlanmıştır.

Fiiller

Hikâyede 110 farklı fiil toplamda 202 defa kullanılmıştır. Kullanılan fiiller ve sıklıkları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3: Fiiller ve Sıklıkları

	Fiil	Sıklık		Fiil	Sıklık		Fiil	Sıklık
1.	de-	19	38.	çürüt-	1	75.	sarf et-	1
2.	ol-	10	39.	davran-	2	76.	seyret-	1
3.	bil-	8	40.	dal-	1	77.	sıkıl-	1

	Fiil	Sıklık		Fiil	Sıklık		Fiil	Sıklık
4.	dur-	7	41.	doldur-	1	78.	sor-	1
5.	git-	7	42.	dön-	1	79.	söylen-	1
6.	geç-	5	43.	dövün-	1	80.	söz geçir-	1
7.	iste-	5	44.	duy-	1	81.	sümsüklen-	1
8.	görün-	4	45.	düşün-	1	82.	sürün-	1
9.	in-	4	46.	et-	1	83.	şaş-	1
10.	tanı-	4	47.	eriş-	1	84.	şavulla-	1
11.	at-	3	48.	gir-	1	85.	tahmin et-	1
12.	bul-	3	49.	hurdaşaş et-	1	86.	takıl-	1
13.	gel-	3	50.	ısrar et-	1	87.	tartakla-	1
14.	götür-	3	51.	icat et-	1	88.	taşı-	1
15.	peyda ol-	3	52.	ihya buyur-	1	89.	tavsiye et-	1
16.	ver-	3	53.	iki paralık ol-	1	90.	teşekkür et-	1
17.	yap-	3	54.	inan-	1	91.	tutun-	1
18.	bırak-	2	55.	izah et-	1	92.	utan-	1
19.	bil-	2	56.	kaç-	1	93.	uy-	1
20.	bozul-	2	57.	kaldır-	1	94.	üzül-	1
21.	düş-	2	58.	kapa-	1	95.	vasıl ol-	1
22.	otur-	2	59.	kapıl-	1	96.	vazgeç-	1
23.	silin-	2	60.	kararlaştır-	1	97.	vicdan azabı çek-	1
24.	sürükle-	2	61.	karış-	1	98.	vur-	1
25.	yakala-	2	62.	kıl-	1	99.	yapıştır-	1
26.	aban-	1	63.	lüzum gör-	1	100.	ye-	1
27.	aç-	1	64.	meşgul et-	1	101.	yelten-	1
28.	al-	1	65.	müdahale et-	1	102.	yollara düş-	1
29.	anla-	1	66.	müsaade et-	1	103.	yumrukla-	1
30.	arz et-	1	67.	nasip ol-	1	104.	yükle-	1
31.	kal-	1	68.	naz et-	1	105.	yürü-	1
32.	bağır-	1	69.	oku-	1	106.	yüz üstü bırak-	1
33.	bas-	1	70.	öğren-	1	107.	zafer bul-	1
34.	başla-	1	71.	öl-	1	108.	zannet-	1

	Fiil	Sıklık		Fiil	Sıklık		Fiil	Sıklık
35.	boya-	1	72.	reddet-	1	109	bak-	4
36.	çek-	1	73.	rica et-	1	110	i-	2
37.	çevir-	1	74.	sap-	1			

Tablo 3'te görüldüğü üzere yazar hem temel söz varlığından fiillere yer vermiş hem de bazı deyimleri fiil olarak kullanmıştır. Günlük konuşma dilinde çok kullanılan fillere birlikte ender bulunan fillerin de kullanılması yazarın kelime dağarcığının zenginliğini göstermektedir.

İsimler

Hikâyede 153 farklı isim toplam 238 defa kullanılmıştır. Farklı olan isimler ve kullanım sıklıkları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: İsimler ve Sıklıkları

Sıra	İsim	Sıklık	Sıra	İsim	Sıklık	Sıra	İsim	Sıklık
1.	yer	12	52.	ayıp	1	103.	kusur	1
2.	polis	7	53.	banka	1	104.	küstahlık	1
3.	hâl	6	54.	bereket	1	105.	mağaza	1
4.	şey	5	55.	Beyazıt	1	106.	mahal	1
5.	tramvay	5	56.	bıyık	1	107.	manzara	1
6.	ayak	4	57.	birader	1	108.	mecal	1
7.	hanım	4	58.	birikin ti	1	109.	misli	1
8.	kişilik	4	59.	boya	1	110.	muvaffakiy et	1
9.	maskaralı k	4	60.	can	1	111.	müdür	1
10.	Allah	3	61.	ceza	1	112.	müptela	1
11.	cam	3	62.	cisim	1	113.	nahiye	1
12.	durak	3	63.	çalkantı	1	114.	Orfeon Rekor	1
13.	lira	3	64.	zihin	1	115.	öte	1
14.	mesele	3	65.	damla	1	116.	paket	1
15.	telakki	3	66.	dip	1	117.	palto	1
16.	zat	3	67.	dirsek	1	118.	para	1
17.	arka	2	68.	dost	1	119.	Pazar	1

Sıra	İsim	Sıklık	Sıra	İsim	Sıklık	Sıra	İsim	Sıklık
18.	baş	2	69.	dükkan	1	120.	pişman	1
19.	bay	2	70.	elmas	1	121.	plak	1
20.	bayan	2	71.	emel	1	122.	randevu	1
21.	biletçi	2	72.	erkek	1	123.	rastık	1
22.	darbe	2	73.	evlat	1	124.	rüzgar	1
23.	dert	2	74.	felaket	1	125.	saat	1
24.	efendi	2	75.	gam	1	126.	sağ	1
25.	el	2	76.	hak	1	127.	sahanlık	1
26.	ev	2	77.	halka	1	128.	sefa	1
27.	göz	2	78.	hava	1	129.	selam	1
28.	isim	2	79.	hayal	1	130.	semt	1
29.	iş	2	80.	hiza	1	131.	Sirkeci	1
30.	Kadıköy	2	81.	hüviyet	1	132.	su	1
31.	karakol	2	82.	iç	1	133.	surat	1
32.	kız	2	83.	İhtimal	1	134.	şahit	1
33.	koku	2	84.	imkân	1	135.	şehremaneti	1
34.	kul	2	85.	insan	1	136.	takaza	1
35.	müstahak	2	86.	istekli	1	137.	takım	1
36.	omuz	2	87.	kabaha	1	138.	talih	1
37.	ses	2	88.	kalp	1	139.	Tamburi Cemil Bey	1
38.	sırt	2	89.	kapak	1	140.	tekrar	1
39.	Taksim	2	90.	kapı	1	141.	tempo	1
40.	taraf	2	91.	kaş	1	142.	tepe	1
41.	vatman	2	92.	kâtip	1	143.	tuhafiye	1
42.	yarı	2	93.	kavga	1	144.	uğultu	1
43.	yaş	2	94.	kayış	1	145.	utanç	1
44.	yol	2	95.	kısmet	1	146.	uzviyet	1
45.	zaman	2	96.	kibrit	1	147.	üst	1
46.	adam	1	97.	kol	1	148.	vapur	1
47.	âhenk	1	98.	koltuk	1	149.	yağmur	1
48.	akşam	1	99.	komiser	1	150.	yaman	1

Sıra	İsim	Sıklık	Sıra	İsim	Sıklık	Sıra	İsim	Sıklık
49.	alış	1	100.	köprü	1	151.	yasak	1
50.	âmir	1	101.	kulak	1	152.	yolculuk	1
51.	astragan	1	102.	kundura	1	153.	yük	1

Hikâyede yer alan isimler arasında Beyazıt, Kadıköy, Sirkeci ve Taksim gibi yer isimlerinin bulunması mekânın İstanbul olduğunu göstermektedir. Temel söz varlığında yer alan somut ve soyut isimler de yer almaktadır.

Sıfatlar

Hikâyede 33 farklı sıfat toplamda 72 defa kullanılmıştır. Kullanılan sıfatlar ve sıklıkları Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 6: Sıfatlar ve Sıklıkları

Sıra	Sıfat	Sıklık	Sıra	Sıfat	Sıklık	Sıra	Sıfat	Sıklık
1.	bir	25	12.	adet	1	23.	mahcup	1
2.	iki	4	13.	beyhude	1	24.	sert	1
3.	sol	4	14.	bîçare	1	25.	taze	1
4.	aşağı	2	15.	esmer	1	26.	tekaüt	1
5.	iyi	2	16.	fakir	1	27.	tuhaf	1
6.	kara	2	17.	fena	1	28.	ukala	1
7.	otuz	2	18.	genç	1	29.	üç	1
8.	yalnız	2	19.	kepaze	1	30.	yabancı	1
9.	yavaş	2	20.	kırmızı	1	31.	yaşlı	1
10.	yüz	2	21.	kolay	1	32.	yedi	1
11.	doğru	2	22.	küçük	1	33.	bin	2

Hikâyede *bir* sıfatının yanı sıra *iki*, *sol*, *aşağı*, *iyi*, *kara*, *otuz*, *yalnız*, *yavaş*, *yüz* ve *doğru* sıfat olarak en az iki kez kullanılmıştır. Bu sıfatlar incelendiğinde toplu taşımada geçen bir hikâyede yazar durum ya da insanlarla ilgili ayrıntıları sayı ve yer-yön bildiren sıfatlarla vermeyi tercih etmiştir.

Zamirler

Hikâyede 11 farklı zamir 51 defa kullanılmıştır. Zamirler ve sıklıkları Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7: Zamirler ve Sıklıkları

Sıra	Zamir	Sıklık	Sıra	Zamir	Sıklık
1.	o	11	7.	kim	3
2.	kendi	10	8.	siz	3
3.	biz	5	9.	hangi	2
4.	bir	5	10.	sen	1
5.	ben	5	11.	şu	3
6.	birisi	3			

Hikâye birinci tekil kişi ağzından anlatılmaktadır ve bu kişi etrafında gelişen olayları gözlemlerine göre yorumlayarak aktarmaktadır. Bu durumda etrafındaki kişilerden bahsederken anlatımı sadeleştirmek amacıyla zamir kullanımına ağırlık verildiği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra tramvayda farklı kişi sayısının yüksek olması zamir kullanımının artmasına da sebep olmuştur. Hikâyede yer alan diyaloglarda iletişimin bir ihtiyacı olarak kullanılan zamirler de karşılıklı konuşmaların bulunmasının sonucudur.

Zarflar

Hikâyede 34 farklı zarf toplamda 57 defa kullanılmıştır. Zarflar ve sıklıkları tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8: Zarflar ve Sıklıkları

Sıra	Zarf	Sıklık	Sıra	Zarf	Sıklık
1.	biraz	5	18.	boyuna	1
2.	bütün	4	19.	çok	1
3.	acaba	3	20.	galiba	1
4.	böyle	3	21.	hakikaten	1
5.	dışarı	3	22.	hâlâ	1
6.	ileri	3	23.	hallice	1
7.	şöyle	3	24.	halsiz	1
8.	adeta	2	25.	ihtiyatlıca	1
9.	arada bir	2	26.	insafsızca	1
10.	başka	2	27.	muhteriz	1
11.	bura	2	28.	muttarit	1

Sıra	Zarf	Sıklık	Sıra	Zarf	Sıklık
12.	evvel	2	29.	mahsus	1
13.	yine	2	30.	nihayet	1
14.	ara	1	31.	resmî	1
15.	bari	1	32.	sık sık	1
16.	bazen	1	33.	şimdi	1
17.	belli	1	34.	ustalıkla	1

Hikâyenin yaklaşık %10'unu oluşturan zarflar hikâyecinin daha fazla ayrıntı vermesine, bahsettiği kişi ve durumlarla ilgili duygularını geniş bir düzlemde yansıtmasını sağlamıştır. Göktulga'nın kullandığı zarfların zenginliği olayı anlatan kişinin bakış açısını daha iyi sunmuş ve okuyucuların hikâyeye olan ilgisini canlı tutmuştur.

Görevli Kelimeler

Kelime tipolojisinde edatlar ve bağlaçlar görevli kelimeler olarak nitelendirilmektedir. Hikâyede 18 farklı görevli kelime toplamda 97 defa kullanılmıştır. Farklı olan görevli kelimeler ve sıklıkları Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9: Görevli Kelimeler ve Sıklıkları

Sıra	G. Kelime	Sıklık	Sıra	G. Kelime	Sıklık
1.	da / de	23	10.	yan	4
2.	ne	13	11.	fakat	3
3.	gibi	8	12.	sanki	3
4.	ama	5	13.	var	3
5.	değil	5	14.	ve	3
6.	yok	5	15.	ah	2
7.	diye	4	16.	hem	2
8.	kadar	4	17.	hep birden	2
9.	ora	4	18.	yan	4

Deyimler

Deyimler daha çok mecaz anlam içeren, kendine has anlam özelliği taşıyan, cezbedici bir anlatıma sahip söz öbekleridir (Korkmaz, 1992, 43). Hikâyede tespit edilen deyimlerin sayısı 14'tür ve Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7.: Deyimler

Sıra	Deyim
1.	dertli başım
2.	hurdaşa etmek
3.	yüz üstü bırakmak
4.	kapılıp gitmek
5.	düşünceye dalmak
6.	sürüklemek
7.	peyda olmak
8.	yapıştırmak
9.	darbe yemek
10.	müstahakını vermek
11.	ihya buyurmak (etmek)
12.	iki paralık olmak
13.	bozulmak
14.	maskaralık

Tablo 6'da yer alan deyimler incelendiğinde "Dertli başım" deyimini anlatıcının bir sıkıntısı olduğunu vurgulamak amacıyla kullanılmıştır ve söyleyen kişinin bir sorun yaşadığını anlatmaktadır. "Hurdaşa etmek" deyimini kırmak, dökmek, parçalamak anlamına gelmektedir fakat hikâyedeki bağlam içinde bir kişinin diğerine istemsizce zarar vermesi anlamında ve mübalağa etmek amacıyla kullanılmıştır. "Yüz üstü bırakmak" deyimini birini tek başına bırakmak anlamına gelmektedir, hikâyedeki bağlam içinde de bu anlamda kullanılmıştır. "Kapılıp gitmek" deyimini akarsuya ya da rüzgâra kapılarak sürüklenmek ya da bir düşünceye uzun süre odaklanmak anlamlarına gelmektedir. Hikâyede, kalabalık bir yolcu topluluğu sele benzetilerek, istemsizce hareket etmek anlamında kullanılmıştır. "Düşünceye dalmak" deyimini, dalgın bir duruma düşmek anlamına gelmektedir, hikâyede de bu bağlamda kullanılmıştır. "Sürüklemek" deyimini, bir şeyi bir yerden kaldırmadan iterek veya çekerek götürmek anlamındadır fakat hikâyede "kapılıp gitmek" deyimini ile koşut anlamda kullanılmıştır. "Peyda olmak" deyimini ortaya çıkmak anlamına gelmektedir, hikâyede de bir kişinin ansızın anlatıcının yanında belirdiği

durumlarda kullanılmıştır. "Yapıştırmak" eylemi esasında yaklaştırmak ve birbirine dayamak anlamındadır fakat hikâyede bir kişinin diğerini itmesi, dürtüklemesi anlamında deyim olarak kullanılmıştır. "Darbe yemek" deyimini bir vuruş ya çarpışa maruz kalmak anlamındadır, hikâyede de aynı anlamda kullanılmıştır. "Müstahakını vermek" deyimini bir beddua olarak kullanılmaktadır ve kişinin hakkettiğini bulması anlamına gelmektedir. "İhya buyurmak" deyimini bir kişinin diğerini mutlu etmesi anlamına gelmektedir, hikâyede ise karakterlerden birinin teklifini diğerinin kabul etmesi sonucunda kullanılmaktadır. "İki paralık olmak" deyimini bir kişinin insanlar karşısında utanç verici duruma düşmesi anlamındadır, hikâyede de aynı anlamda kullanılmıştır. "Bozulmak" kelime olarak bir makinenin çalışmaz duruma gelmesi anlamını taşısa da hikâyede bir kişinin bir durum karşısında kızması ve içerlemesi anlamında deyim olarak kullanılmıştır. "Maskaralık" ismi soytarılık anlamında kullanılmaktadır hikâyede ise yanlış bir uygulamayı yermek amacıyla eleştiri olarak kullanılmıştır.

Hikâyede geçen deyimlerin anlamları ve günümüzde kullanılıp kullanılmadıkları dikkate alındığında 5 deyim günlük hayatımızda yer etmediği ortaya çıkmaktadır. Bu durum söz varlığımızın temel taşları arasında yer alan deyimlerde dâhi değişim yaşandığını göstermektedir.

İkilemeler

Hikâyede 5 adet ikileme yer almaktadır. Bunlar sık sık, ismi cismi ve bütün bütün'dür.

Kullanımdan Düşmüş Kelimeler

Diller canlı birer varlıktır ve zaman içinde değişim gösterirler. Bu değişim bazen din değişikliği gibi kültürel sebeplerle, bazen de siyaset, ekonomi ve teknolojik gelişmeler gibi maddi sebeplerle gerçekleşir. Bu değişimler genellikle toplumun tercihleri dolayısıyla kendiliğinden gerçekleşse de kimi zaman dil inkılabı, dil devrimi gibi devletlerce geliştirilen dil politikalarının bir sonucu olarak gerçekleşebilir. Bu değişiklikler söz varlığını da etkilemektedir. Bazı yeni kelimeler söz varlığına katılır, bazı kelimeler anlam genişlemesine ya da daralmasına uğrar, bazı kelimeler ise kullanımdan düşerler. Tablo 8'de kullanımdan düşmüş kelimelere yer verilmiştir.

Tablo 8: Kullanımdan Düşmüş Kelimeler

	Kelime	Köken		Kelime	
1.	zafer bulmak	Arapça	15.	tekaüt	Arapça
2.	sahanlık	Arapça	16.	rastık	Farsça
3.	hurdaşaş etmek	Farsça	17.	uzviyet	Arapça
4.	mahal	Arapça	18.	beyhude yere	Farsça
5.	sümsüklenmek	Bilinmiyor	19.	peyda olmak	Farsça
6.	vasıl olmak	Arapça	20.	astragan	Fransızca
7.	zat	Arapça	21.	telakki	Arapça
8.	şavullamak	Bilinmiyor	22.	katip	Arapça
9.	emel	Arapça	23.	cicim	bilinmiyor
10.	biçare	Farsça	24.	müptela	Arapça
11.	mutterit	Arapça	25.	muvaaffakiyetli	Arapça
12.	muhteriz	Arapça	26.	maskaralık	Arapça
13.	takaza	Arapça	27.	bilakis	Arapça
14.	abanmak	Bilinmiyor	28.	nahiye	Arapça

Kullanımdan düşmüş kelimeler incelendiğinde “zafer bul-” fiili dikkati çekmektedir. Arapçadan gelen “zafer” kelimesi ile günümüzde daha çok “kazan-” fiili birleştirilmektedir. Biz “zafer bul” fiilinin zaman içinde herhangi bir müdahaleye maruz kalmadan toplumsal tercihler sonucu kullanımdan düştüğünü düşünmekteyiz. Aksi bir durumun söz konusu olmadığını ise “zafer” kelimesinin hâlâ dilimizde varlığını sürdürmesine bağlamaktayız. “Sahanlık” ismi eski yapılar da kapı önünde bulunana geniş yer anlamını taşımaktadır, değişen hayat şartları gereği artık yapılar da sahanlık bulunmadığından doğal olarak kullanımdan düştüğünü söylemek mümkündür. “Hurdaşaş et-” fiili bir şeyi kırmak parçalamak anlamına gelmektedir, hikâyede zarar vermek, birine vurmak, bir kişiyi dürtmek anlamında kullanılsa da bugün sözlü ve yazılı dilimizde yer almamaktadır. Bize göre bu durumun sebebi modernleşen dünyada tüketim anlayışının değişmesi sonucunda bireylerin bir nesnenin çok eski hâle, hurda durumuna geldiğini görebilecek kadar o nesneyi kullanmamalarıdır. Bu nedenden dolayı temel olarak “hurda” kelimesi günümüzde neredeyse sadece hukuk metinlerinde yer almaktadır. Bunun sonucu olarak fiil artık kullanılamaz duruma gelmiştir. “Mahal” kelimesi yer, mekân, mevki anlamındadır. Günümüzde “mahalle” kelimesi içinde yaşasa da kendi

başına kullanılmamaktadır. Yer ya da mekân kelimelerinin çok fazla tercih edilmesi sebebiyle toplumsal tercihler neticesinde kullanımdan düşmüştür denilebilir.

"Kullanımdan düşen diğer bir kelime "sümsüklenmek" fiilidir. Günümüz sözlüklerinde "sümsükleşmek" şeklindeki yer almaktadır ve uyuşuk ve pısrık olmak anlamına gelmektedir. Metnin bağlamından yola çıkarak bir kişi tarafından hakir görülmek, ezilmek anlamlarına geldiğini söyleyebiliriz. Her ne kadar sözlüklerde argo olduğuna dair bir açıklama olmasa da bir şekilde önce argo sınıfına geçmiş daha sonra da tercih edilmemiş olabilir. "Vasil olmak" fiili ise zaman içinde "kavuşmak" fiiline tercih edilmiş olmalıdır. "Zat" kelimesi her ne kadar geçmişte çok fazla tercih edilse de bugün "birey" ve "kişi" kelimeleri tercih edilmektedir. Bu tercihte "zat" kelimesinin dilde sadeleşme sürecinde kullanımdan düşürülmesi rol oynamış olmalıdır. "Şavullamak" kelimesi gözüne kestirmek, yoklamak anlamında kullanılmaktaydı fakat günümüzde tercih edilmek bir yana anlamı dahi bilinmemektedir. Bunda toplumsal tercihler rol oynamış olmalıdır. "Emel" kelimesi istek, arzu anlamlarını taşımaktadır. Bugün sadece bir kadın ismi olarak kullanılmaktadır. Kullanımdan düşmesinde aynı ve yakın anlamlara gelen çok sayıda kelimenin olmasının etkisi olabilir. "Biçare" kelimesi başındaki Farsça ön ek sebebiyle dille sadeleşme döneminde vazgeçilmiş bir sıfattır. Yerine çaresiz, aciz, zavallı kelimeleri tercih edilmektedir. Tercih edilenler arasında da farklı dillerden Türkçeye girmiş kelimeler olması ön ek sebebiyle kullanım dışı kaldığını göstermektedir. "Mutterit" kelime anlamı olarak birbirini düzenli bir şekilde takip eden, "muhteriz" ise çok ince düşünen,

çekingen anlamını taşımaktadır. Her iki sıfatın da dilde sadeleşme sürecinde kökenleri dolayısıyla kullanım dışı kaldıklarını düşünmekteyiz. "Takaza" kelimesi başa kakma, azarlama anlamındadır. Bizce toplumsal tercihler sebebiyle kullanımdan düşmüş olmalıdır. "Abanmak" kelimesi ise nispeten sokak dilinde ve argoda kaldığından çok tercih edilmeyen bir kelime haline dönüşmüştür. "Tekaut" kelimesi zaman içinde emekli kelimesine tercih edilmiştir. Özellikle kamusal alanda emekli kelimesinin kullanılması da bu durumda etkili olmuş olmalıdır. "Rastık" kelimesi güzellik anlayışının kaşların dolgun renkte olması durumuna dayandığı geçmişte kullanılan bir güzellik ürünüydü. Fakat günümüzde güzellik anlayışı kaşların daha ince görünmesi ve sentetik makyaj malzemelerinin kullanılması üzerine kurulu olduğu için bu kelime kullanımdan düşmüştür

denilebilir. "Uzviyet" kelimesi organizma anlamına gelmektedir. Anatomi ile ilgili olan bu kelime dilde sadeleşme ve eğitimde batı ekollerinin benimsenmesi sebebiyle bilinçli bir şekilde kullanımdan düşürülmüş olmalıdır.

"Beyhude yere" boşuna anlamına gelmektedir. Kelimenin kullanımdan düşmesinde toplumsal tercihlerin etkili olduğunu düşünmekteyiz çünkü aynı yapıda ve anlamda "boş yere" bugün hâlâ kullanılmaktadır. "Peyda olmak" belirlemek, ansızın orada var olmak anlamlarına gelmektedir. Günümüzde kullanılmamasını zaman içinde yerini alan yeni kelimelere bağlamaktayız. "Astragan" bir çeşit kuzu postundan yapılan giyim ürünlerine verilen isim anlamına gelmektedir. Toplumun değişen tüketim tercihleri sebebiyle doğal bir seyir içinde kullanımdan düşmüş olmalıdır. "Telakki" kelimesi sözlükte anlayış anlamındadır. Dilde sadeleşme döneminde terk edilen kelimelerden olduğunu düşünmekteyiz. "Kâtip" kelimesi yazman, yazıcı anlamındadır. Eskiden çok fazla kullanılan bu isim günümüzde yalnızca bürokraside bazı devlet kadrolarını nitelemek amacıyla kullanılmaktadır. Bu durumda toplumsal tercihler ve değişen, gelişen teknoloji etkili olmuş olmalıdır. "Cicim" kelimesi "canım cicim" şeklinde kullanıldığında sevimli, sevilen güzel şey anlamındadır. Günümüzde toplumsal olarak tercih edilmemektedir. "Müptela" kelimesi eski zamanlarda hikâyedeki gibi "aşık" ya da "aşkına talip" anlamında kullanılmaktaydı fakat zamanla sadece "bağımlı" anlamında kullanılmaya başlandı, bu durum da kelimenin toplumca sevimsiz ve beğenilmeyen bir kelime durumuna düşmesine sebep olmuş olabilir. Böylece kullanımdan düşmüş olmalıdır. "Muvaffakiyetli" kelimesinin ise dilde sadeleşme döneminde başarı ve başarılı kelimeleri ile değiştirildiğini düşünmekteyiz.³ "Maskaralık" kelimesi soytarılık ve rezalet anlamlarına gelmektedir, toplumsal tercihler sonucu zaman içinde kullanımdan düştüğünü düşünmekteyiz. "Bilakis" kelimesi aksine, tersine anlamlarına gelmektedir. Ön ek sebebiyle dilde sadeleşme döneminde kullanımdan düşürüldüğünü düşünmekteyiz çünkü aynı kökten gelen

3 "Başarılı" kelimesinin 1935 tarihli bir Cumhuriyet Gazetesi haberinde geçmesi de bu durumu açıklar niteliktedir. 14.11.2021 tarihinde <https://nisanyansozluk.com/?k=başarılı&lnk=1> adresinden erişilmiştir.

"aksine" kelimesi günümüz sözlü ve yazılı dilinde yer almaktadır. Son olarak "nahiye" kelimesi bir önceki yüzyılda yerel yönetimlerde köyden büyük yerleşim yeri, bucak ve bölge anlamlarında kullanılmaktaydı. Köyden kente göç ve kırsal bölgelerde nüfusun azalması sebebiyle zamanla nahiyeler küçük köyler haline geldi. Daha sonra ise hem toplumsal hayattan hem de devlet bürokrasisinden silindi. Kullanımdan düşmesini toplumsal gelişmelere bağlamak daha gerçekçi olacaktır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada Fahri Celâl Göktulga'nın *Tramvay Sefası* hikâyesi söz varlığı ve kelime sıklığı açısından incelenmiş, hikâyede geçen 408 farklı kelime belirlenmiştir. Bu kelimelerin tekrar sıklığı 768'dir. Hikâyede pek çok kelimenin sadece bir defa kullanılması yazarın söz varlığının zenginliğini göstermektedir. Hikâyede en sık geçen 20 kelime listelenmiş, bunlar içerisinde birinci sırada 30 sıklık sayısı ile "bir" in olduğu belirlenmiştir. Bir kelimesi hikâyede isim ve sıfat görevleriyle kullanılmıştır. Hemen ardından görevli kelime olarak sınıflandırılan "da/de" bağlacı gelmektedir ve toplamda 23 sıklık oranına sahiptir. Üçüncü sırada ise yine görevli kelimeler arasında listelenen "ne" kelimesi yer almaktadır ve 13 sıklık oranına sahiptir.

İsimler açısından bakıldığında ise Hikâyede 153 farklı isim toplam 258 defa kullanılmıştır. En çok kullanılan isim ise 12 sıklık frekansına sahip olan "yer" kelimesidir. Neredeyse bütünüyle tramvayda geçen bir hikâyede yer kelimesinin bu denli çok tekrarlanması, hareket hâlinde en çok problem olan şeyin bir yere tutunabilme, bir yerde sabit durabilme ya da bir yere oturabilme kaygısı olduğu düşünüldüğünde anlamlı hâle gelmektedir. Bununla birlikte hikâyede 33 farklı sıfat 72 defa; 11 farklı zamir 51 defa, 34 farklı zarf 57 defa ve 18 farklı görevli kelime toplamda 97 defa kullanılmıştır. Bunlar arasında en fazla sıklık oranı bağlaç olan da /de'ye aittir. Bununla birlikte hikâyede 14 deyim ve 3 ikileme bulunmuştur.

Kullanımdan düşmüş 28 kelimenin 18 tanesinin Arapça, 5 tanesinin Farsça olduğu görülmektedir. Kullanımdan düşmüş kelimelerin azlığı Fahri Celal'in hikâyelerinin günümüzde rahatlıkla okunabileceği ve anlaşılabilirliğini göstermektedir. Çünkü kullanımdan düşen kelimelerin oranı sadece %7'dir.